

УДК 37.017:37.091.214(477.81)
DOI: 10.37026/2520-6427-2023-113-68-76

Тетяна ГАВЛІТІНА,
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри педагогіки й освітніх інновацій
Рівненського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти,
м. Рівне, Україна
ORCID: 0000-0002-8878-2160
e-mail: gavlitina@ukr.net

Наталія МІНАКОВА,
методист лабораторії
національно-патріотичного виховання,
старший викладач кафедри педагогіки
й освітніх інновацій
Рівненського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти,
м. Рівне, Україна
ORCID: 0009-0008-2487-7313
e-mail: botsun@ukr.net

ПРОГРАМА НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ РІВНЕНЩИНИ НА 2020–2025 РОКИ: ВИХОВНІ ОРІЄНТИРИ

Анотація. У статті проаналізовано Програму національного виховання у закладах освіти Рівненщини на 2020–2025 роки, що передбачає державну політику в галузі освіти, концептуальні засади реформування загальної середньої освіти та національно-патріотичного виховання в Україні. Концепцію Програми узгоджено з пріоритетами національного виховання на цінностях, що забезпечує її спрямованість на формування ціннісних ставлень особистості, максимальне використання можливостей дітей та учнівської молоді для досягнення мети виховання, цілей і потреб особистості в її розвитку. За цих умов перевага надається ціннісному самовизначенню та національному самоусвідомленню особистості як важливим складникам повернення до власних витоків, національної виховної традиції, української

ідентичності, державницького патріотизму, активного громадянства, а також української мови, культури, народних звичаїв як чинників єдності нації та цілісного образу України та українців.

Наголошується, що діяльність закладів освіти за представленою програмою спрямовано на наскрізне виховання на цінностях, які в умовах реалізації потреб Нової української школи покликані творчо наповнюватися конкретним змістом виховання з урахуванням системи цінностей, особливостей функціонування закладу освіти, вікових та індивідуальних можливостей учнів, інших актуальних соціальних та особистісних викликів.

Ключові слова: аксіологічний підхід, зміст виховання, виховні орієнтири, цінності, програма виховання.

Tetyana HAVLITINA,
Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor, Head of Philosophy, Economics
and Management of Education Department,
Rivne Regional Institute
of Postgraduate Pedagogical Education,
Rivne, Ukraine
ORCID: 0000-0002-8878-2160
e-mail: gavlitina@ukr.net

Nataliya MINAKOVA,
Methodologist of the Laboratory of National and Patriotic
Education, Senior Teacher of the Department
of Pedagogy and Educational Innovations,
Rivne Regional Institute of Postgraduate Pedagogical
Education, Rivne, Ukraine
ORCID: 0009-0008-2487-7313
e-mail: botsun@ukr.net

THE PROGRAM OF NATIONAL PEDAGOGICS IN EDUCATION INSTITUTIONS FOR 2020-2025: EDUCATIONAL GUIDELINES

Abstract. *The article deals with program of national education in educational institutions of the Rivne region for 2020–2025 years (The Program). It implements the state policy in the field of education, the conceptual principles of reforming general secondary education, national and patriotic education in Ukraine.*

The concept of the Program is consistent with the priorities of national education based on values. It ensures focus on the formation of personal values, the maximum use of the opportunities of children and student youth to achieve the goals of education and needs of the individual in its development.

The Program gives priority to value-based self-determination and national self-awareness of the individual. Which involves attention to returning to one's own origins, national educational tradition, Ukrainian identity, state patriotism, active citizenship. As well as Ukrainian language, culture, folk customs as factors of national unity and a holistic image of Ukraine and Ukrainians.

The activities of educational institutions under the Program are aimed at end-to-end education based on values, which, in the conditions of realization of the needs of the National Academy of Sciences, should be creatively filled with a specific content of education. Taking into account the system of values, the peculiarities of the functioning of the educational institution, the age and individual capabilities of students, and other relevant social and personal challenges.

Key words: *axiological approach, content of education, educational guidelines, values, education program.*

Постановка проблеми. Вітчизняна освіта завжди мала власний зміст національного виховання, який впливає із багатства суспільно-історичного досвіду, цінностей культури та використовується для потреб виховного процесу закладів освіти. Нині вона є системою загальнонародських, національних, європейських цінностей, яку учні мають засвоїти, зберегти і розвинути відповідно до поставленої мети і завдань виховання.

В останні роки в Україні зміст виховання змінювався під впливом важливості цінностей для людської культури і суспільства. Сьогодні українське суспільство, зокрема й освіта, переживають складний період осягнення об'єктивної істини – необхідності перемоги над загарбниками та загартування нинішнього молодого покоління шляхом формування єдності українців, завзяття до волі та свободи українського народу, його майбутнє процвітання.

Нова освітня реформа і філософія виховання в Новій українській школі утворюють пріоритет національно-патріотичного виховання, тобто формування нового українця в умовах освітньої реформи, що передбачає організацію в закладах освіти колективних справ, серед яких – виховні проекти та програми,

суспільні акції, що ґрунтуються на національному змісті виховання й передбачають пошук виховного ідеалу сучасної молоді, розвиток світоглядних орієнтирів виховання вільного громадянства у європейському і світовому співтоваристві.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Виховна педагогічна взаємодія в закладах освіти здійснюється за сучасною методологією, концепціями вітчизняної освіти і виховання, інноваційною практикою національного виховання дітей та учнівської молоді. На сутнісні основи змісту національного виховання і розгляд цінностей у взаємозв'язку з діяльністю, поведінкою, потребами, мотивами, міжособистісним спілкуванням вказують І. Бех (2021), О. Вишневський, М. Боришевський, К. Журба, В. Сидоренко, С. Максименко, М. Рокіч та інші дослідники.

Зміст національного виховання неабияк пов'язаний із народною педагогікою, особливостями виховання в українській родині. Зокрема, ідейні засади виховання закладено в низці державних документів: Концепції реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» (2016), Програми «Нова українська школа» у поступі до цінностей» (2018), Концепції виховання особистості у цифровому суспільстві (2021), Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України до 2025 року (2022), Програмі виховання смисложиттєвих цінностей підлітків в умовах євроінтеграційного поступу України (2022).

Виховання за орієнтирами – це вибіркове спрямування його змісту, що впливає на ставлення людини до сукупності матеріальних і духовних благ та ідеалів. Аналіз засад проблеми ціннісних орієнтирів сучасної освіти і виховання став основою для обґрунтування духовно-ціннісних детермінант вітчизняного державотворення (Ю. Калиновський); цінностей об'єднаної Європи та українських цінностей (І. Осипенко); психолого-педагогічного аспекту виховних орієнтирів (Г. Бійчук); психологічної структури ціннісних орієнтацій (П. Ігнатенко); пізнавальної активності особистості як ціннісного орієнтиру (Г. Процик); ціннісних засад діяльності освітніх закладів (К. Левківська); формування ціннісних орієнтацій як чинника моральності дошкільників (Л. Токарева) та ін.

Змістове наповнення виховання щодо формування цінностей і ціннісних ставлень до себе і людей, суспільства і держави, природи і здоров'я, праці та мистецтва, а також рекомендації щодо моделювання змісту виховання в класних колективах, використання проєктно-технологічного підходу до виховання та різних форм виховної діяльності, вікових особливостей учнів, структурування виховної моделі національного виховання в закладі освіти передбачено наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України «Про основні орієнтири виховання учнів 1–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України» від

30.10.2011 № 1243 (2011).

Цінності як орієнтири у Новій українській школі висвітлили у своїх рекомендаціях С. Пляка, Ю. Федорова (2022) та Р. Стецишин (2019).

Зміст виховання особистості в загальному вигляді – це характеристика цінностей українського виховання. Відповідно виховання через цінності – ключова формула Нової української школи. Ціннісні орієнтири сучасної української школи, викладені в матеріалах Міністерства освіти і науки України, пояснюють зміст лише окремих цінностей для їхнього коректного трактування педагогами в освітньому процесі. У зв'язку з цим програмування найбільш значущих цінностей для сучасної молоді людини, які мають становити зміст виховного процесу в сучасному закладі освіти в умовах реалізації освітньої реформи, стало предметом нашого дослідження.

Мета статті – схарактеризувати виховні орієнтири змісту виховання на цінностях, що покладені в основу Програми національного виховання у закладах освіти Рівненщини на 2020–2025 роки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні важливим складником розвитку українського суспільства є становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста й демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин.

Концепція реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» (2016) пропонує виховний компонент змісту компетентностей відповідно до мети і завдань виховного процесу, визначених у Законі України «Про повну загальну середню освіту» (2021). Закладені в ній ціннісні орієнтири освіти і ставлення компетентної особистості учня в Державних стандартах початкової і базової середньої освіти, зосередження уваги на загальнолюдських, морально-етичних і соціально-політичних цінностях у наскрізному вихованні в Новій українській школі можуть творчо наповнюватися конкретним змістом з урахуванням системи цінностей виховання, особливостей функціонування закладу освіти, вікових та індивідуальних можливостей учнів, інших актуальних соціальних і особистісних викликів.

Запропонована для аналізу *Програма національного виховання в закладах освіти Рівненщини на 2020–2025 роки* (далі – *Програма*) реалізує державну політику в галузі освіти, враховуючи ідеї Концепції Нової української школи, Стратегії національно-патріотичного виховання в Україні. Зокрема, концепція Програми узгоджена з пріоритетами національного виховання на цінностях, що забезпечує її спрямованість на формування ціннісних ставлень особистості, максимальне використання можливостей дітей та учнівської молоді для досягнення мети виховання, цілей і потреб особистості в її розвитку (Програма національного виховання у закладах освіти Рівненщини на 2020-2025 роки, 2020).

У Програмі надається перевага ціннісному самовизначенню та національному самоусвідомленню особистості, що передбачає увагу та повернення до власних витоків, національної виховної традиції,

ідентичності, державницького патріотизму, активного громадянства, а також української мови, культури, народних звичаїв як чинників єдності нації та цілісного образу України й українців.

Мета Програми – створення умов щодо забезпечення взаємодії учасників освітнього процесу із соціальним і природним оточенням завдяки засобам організації проектної діяльності. Це розвиває цінності особистості як соціальні динамічні якості, що являють собою об'єктивне ставлення до предметів і явищ навколишньої дійсності.

Цілі Програми співпадають із державними та урядовими концепціями і програмами стосовно освіти і виховання молодого покоління та передбачають об'єднання зусиль органів державної влади та місцевого самоврядування, громадських об'єднань і благодійних організацій, сім'ї та закладів освіти й інших інституцій виховання щодо системної, цілеспрямованої роботи з формування в дітей та учнівської молоді ціннісних ставлень до українського народу, держави й нації, родини, себе, людини і природи (Програма національного виховання у закладах освіти Рівненщини на 2020-2025 роки, 2020).

За спрямованістю Програма є комплексною, адже окреслює оптимальні складові розвивальних, навчальних, виховних, соціальних функцій і змістових напрямів ціннісно орієнтованої діяльності особистості, що зосереджує побудову системи виховання, спрямовану на формування цілісної особистості в межах, визначених у конкретному закладі освіти чи класному колективі виховних проектів як інструментів виховного впливу.

Програма має чіткий структурований виклад основних груп досліджених цінностей та містить характеристику всіх компонентів змісту національного виховання, спрямованості їх виховних орієнтирів, ціннісних ставлень особистості на національний зміст, інтегровану мету та цілі проектної реалізації, узгодженого набору завдань досягнення виховного впливу запрограмованої взаємодії учнів, учителів та батьків у закладі освіти з метою досягнення очікуваного результату щодо сформованості в особистості цінностей як мотивів поведінки і взаємодії особистості у різних видах виховної діяльності.

Програма побудована за визначеними спільними цінностями із загального їх переліку для потреб суспільства, Нової української школи особистості на основі результатів опитування учнів, батьків та вчителів відповідно до стандартів освіти, освітніх програм і завдань виховання, окреслює ціннісно орієнтовану діяльність особистості, об'єднує зусилля учасників наскрізного виховного процесу для досягнення мети та завдань сучасного виховання.

У цілому реалізація Програми окреслює ціннісний потенціал компетентнісної освіти в Новій українській школі, конкретизує вибір стратегії національного виховання в області, визначає систему спільних (прийнятих) цінностей учасників освітнього процесу закладів освіти та створює передумови для науково-методичного й організаційно-фінансового забезпечення щодо її впровадження в закладах освіти Рівненщини.

Концептуальні основи виховання та виховні

орієнтири змісту виховного процесу, викладені в Програмі, виокремлені нами на основі положень про те, що в Україні історично склалася своя система виховання, яка максимально враховує національні риси й самобутність української нації. Кожен народ органічно продовжує себе через систему виховання у своїх дітях, генерує національний дух, ментальність, характер, психологію, сімейно-родинно-побутову культуру, основу якої складає збагачення культури рідної мови, пізнання духовної спадщини батьків, дідів, прадідів, дослідження свого родоvodu, життя за етичними нормами народної моралі тощо.

Посиліє значимість розвитку національного виховання Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України, якою визначено завдання діяльності держави, суспільства та освіти щодо формування національної свідомості на основі суспільно-державних (національних) цінностей (самобутність, воля, соборність, гідність), розвитку в громадян України почуття патріотизму, поваги до державних символів і законів, соціальної активності та відповідальності за доручені державні та громадські справи, готовності до виконання обов'язку із захисту незалежності та територіальної цілісності України, сповідування національних і європейських цінностей (Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України, 2019).

Актуальність національно-патріотичного виховання молодих громадян зумовлюється необхідністю утвердження української національної ідеї, консолідації нації та розвитку суспільства, сучасними викликами, що стоять перед Україною і вимагають постійного вдосконалення національного і патріотичного виховання. Головною особливістю сучасного національного виховання є становлення самодостатнього громадянина-патріота, громадянина-гуманіста і громадянина-демократа України, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин. Нова парадигма виховання полягає в розумінні дитини як суб'єкта і мети виховання, орієнтує на усвідомлення виховання як соціально-педагогічного явища, підвищення виховного потенціалу освітнього середовища та проектування цілісного виховного простору (Програма національного виховання у закладах освіти Рівненщини на 2020–2025 роки, 2020).

За концептуальними основами ціннісні ставлення походять від системи цінностей, які в межах освітнього процесу виконують близькі функції, мають єдину систему значень та є найважливішим елементом у структурі розвитку особистості. Сьогодні домінують системи національного виховання є формування національної самоідентифікації, що втілюється у почуттях-цінностях: «Я –Українець» та «Ми – Українці». Сутність цих почуттів-цінностей полягає у дієвій причетності особистості до своєї нації й до роду у широкому розумінні цього слова. Особистість має прийняти історичну естафету вищих духовних надбань нації, жити і діяти на їхній основі, примножувати їх з урахуванням викликів сьогодення. Процес виховання має бути підпорядкований набуттю дитиною

вмінь ототожнювати себе із державою як активний її громадянин, власним родоводом як гідний член сім'ї, а також формуванню відчуття відповідності власних учинків і позицій ідеалам духовності (Програма національного виховання у закладах освіти Рівненщини на 2020–2025 роки, 2020).

Важливими складниками системи національного виховання в сучасних умовах мають стати ціннісна основа ключових і предметних компетентностей, духовність особистості, український менталітет, культура мислення та поведінки, етична моральність тощо. Відповідно однією з характерних рис національної системи виховання має бути формування політичної культури, компетентності й толерантності особистості, виховання відданості цінностям демократії, свободи у виборі власних світоглядних позицій, прагнення активно включитися у державотворчі процеси, громадське життя сільської чи міської громади, в якій живе дитина. У зв'язку з цим серед напрямків національної системи виховання важливим є формування гармонійних відносин дитини з природою, її екологічного світогляду, готовності до включення в активну природоохоронну діяльність. Крім того, актуальним є виховання молоді людини в дусі відповідального ставлення до власного здоров'я і здоров'я оточуючих як до найвищої індивідуальної і суспільної цінності, формування культури здоров'я, здатності подолати шкідливі звички.

У системі національного виховання особливим є його регіональний аспект, специфіка та особливості якого базуються на засвоєнні історичних, соціально-економічних, духовно-культурних, сімейно-родинних традицій населення та природного середовища Волинського Полісся. Діти та учнівська молодь мають знати фольклор, звичаї, обряди, котрими уславилася рідна земля, сприяти відродженню народних промислів і ремесел, якими традиційно багата Рівненщина, досліджувати життя та діяльність славетних діячів історії, науки, культури краю, які гідні наслідування прийдешніми поколіннями.

Означені концепти Програми орієнтують педагогічних працівників закладів освіти області на відповідність виховання потребам Нової української школи стосовно формування свідомого громадянина-патріота, людини, гідної свого народу та Батьківщини, інноватора-дослідника, що забезпечить поступ нації у вільному цивілізованому світі.

Загалом Програма втілює аксіологічний підхід в освіті, адже ґрунтується вона на засадах аксіології виховання, зокрема зорієнтована на цінності, що сприяють задоволенню потреб людини та відповідають особистим запитам і нормам в історичній та життєвій ситуації. Відповідно цінності – це вихована у свідомості особистості значущість тих чи інших дій, учинків, мотивів, предметів, людських якостей, явищ, процесів та сприйняття їх як мети життя. Зважаючи на це, в основу цінностей покладено ставлення особистості до об'єктивних речей, орієнтація на задоволення потреб, інтересів та цілей діяльності.

Ключовими вихідними положеннями Програми стало виокремлення ціннісного потенціалу компетентностей в освітньому процесі закладів освіти відповідно до Програми «Нова українська школа у поступі до

цінностей», розробка та впровадження принципу наскрізності виховання в освітньому процесі Нової української школи, а також пошук спільних цінностей, які мають надзвичайне значення для особистості, освіти, суспільства.

Загалом у Програмі передбачено одночасне розв'язання декількох виховних завдань на основі єдності та взаємозв'язку запропонованих груп цінностей і певного взаємовідношення й взаємозалежності їх між собою, а також обумовленості виховної взаємодії всіх учасників освітнього процесу нової української школи.

Для повноти розкриття змісту виховного процесу у Програмі передбачено глосарій основних термінів, що стосуються пріоритетів національного виховання. Так, виокремлено систему цінностей, що використовуються нами як поняття сучасної теорії цінностей та передбачає сукупність поєднаних у єдине ціле людських думок про значення в житті речей та явищ, що мають місце в природі та суспільстві як соціальна установка. Взаємозв'язок цінностей розглядається нами у процесі пошуку спільної основи для забезпечення єдності навчання, виховання, розвитку та соціалізації особистості, цілей і завдань виховання й узгодження підходів у вихованні особистості дитини в школі, сім'ї та позашкольній.

Особливістю представленої Програми є сприйняття цінності як властивості особистості, її соціально-динамічної якості, що являє собою об'єктивне ставлення до предметів та явищ навколишньої дійсності. Зважаючи на це, Програма містить низку цінностей, що згруповані за взаємоузгодженими спільними ознаками, та передбачають такі їхні групи:

– *громадянські цінності* – норми, установки та еталони, що ґрунтуються на визнанні прав і свобод, гідності та самодостатності людей, притаманні громадянині демократичного суспільства;

– *духовні цінності* – сутнісна якість розуміння людиною себе, що втілює прагнення знайти найвищий смисл свого існування, співвіднести своє життя з абсолютними вищими цінностями;

– *екологічні цінності* – розуміння та сприйняття цінностей природного середовища, ресурсів, що мають важливе значення для підтримки екосистем життєдіяльності суспільства й особистості;

– *загальнолюдські цінності* – світоглядні ідеали, моральні установки, етичні норми, що відображають духовний досвід усього людства, сприяють його становленню, саморозвитку, вирішенню головних проблем сучасності;

– *національні цінності* – цінності, які нація отримала у спадок від своїх пращурів та вважає за необхідне утверджувати в суспільному та особистому житті, передавати майбутнім поколінням;

– *особисті цінності* – морально-етичні та соціально-значущі основи, смисли та ідеали, що визначають норми людського існування;

– *родинні цінності* – основа соціального буття людини, сукупність уявлень про сім'ю, що впливає на вибір сімейних цілей, способів організації життєдіяльності та взаємодії, принципів взаємин між подружжям, батьками і дітьми.

У Програмі подано загальну характеристику її

компонентів та сутнісне наповнення виокремлених груп цінностей. Зокрема, серед *загальнолюдських цінностей* нами виділено цінність життя, миру, свободи, гідності, самоповаги, справедливості, добра, гуманності.

Виховні орієнтири *загальнолюдських цінностей*:

– залучення особистості до норм суспільства, сприяння самовизначенню особистості, реалізації здібностей та забезпечення гармонії її внутрішнього світу;

– виховання почуття обов'язку, відповідальності за власні дії та слова;

– виховання почуття любові, совісті, справедливості, толерантності;

– усвідомлення добрих життєвих учинків;

– урахування інтересів та почуттів інших людей;

– утвердження гуманної моральності.

Для реалізації визначеного спрямування змісту виховання на загальнолюдських цінностях у закладах освіти рекомендовано організувати *проект «Колесо життя»*.

Мета проекту: усвідомлення закономірностей людського співжиття; дослідження власного життя та життя й індивідуальності інших людей; пробудження в особистості бажання робити добрі вчинки, мати власну гідність, бути людяними і поважати людей.

Завдання проекту:

– вивчати долі людей на прикладі видатних представників краю, України, світу;

– досліджувати цінність життя людей, поширювати їхні настанови та позитивний досвід життєдіяльності;

– створювати відкриті середовища з метою обговорення життєвих успіхів людини та систематично наповнювати інформаційні ресурси закладу освіти з питань формування загальнолюдських цінностей;

– навчати дітей та учнівську молодь цінувати власне життя та життя інших людей на основі прикладів літературних героїв, історичних постатей, видатних людей краю, України, світу;

– виховувати усвідомлення важливості свободи та вміння робити правильний вибір у житті, моделювання життєвих ситуацій в освітньому просторі закладу освіти;

– визнавати цінність кожної особистості, її індивідуальність, сприяти об'єднанню діяльності за інтересами, творчими вподобаннями;

– формувати засади мирного співжиття, співіснування та співпраці, утверджувати дружбу та партнерство на шляху до єдиного освітнього простору.

До групи *національних цінностей* у виховному змісті Програми віднесено цінність української національної ідеї, незалежності України, національної честі та гідності, патріотизму, національної ідентичності, мови й культури, пам'яті (національна, історична).

Виховні орієнтири *національних цінностей*:

– формування осмисленого патріотизму та державницького світогляду особистості, її мовної компетентності;

– утвердження суверенітету та незалежності України;

– виховання любові до рідного краю, Батьківщини,

народу;

- формування етнічного самоусвідомлення особистості;
- формування відчуття своєї приналежності до України: відповідальність за долю народу, рідного краю, свого міста (села);
- розвиток прагнень до збереження та примноження духовного й матеріального багатства українського народу;
- виховання любові та шанобливого ставлення до державної символіки, символів, об'єктів;
- формування історичного, краєзнавчого та культурознавчого світогляду учнів, розвиток їхньої історичної пам'яті;
- виховання поваги і толерантного ставлення до представників інших етносів, віросповідань і культур;
- розвиток навичок пошукової та науково-дослідницької роботи з вивчення історії і культури рідного краю;
- професійне самовизначення особистості у сфері історико-культурної діяльності.

На основі окреслених вище цінностей запропоновано організувати **проект «Моя Україна»**.

Мета проекту: розуміння та усвідомлення процесів творення української нації та держави; формування в молодого покоління активної державницької позиції, патріотизму, самовідданості, особистісної відповідальності за долю та єдність країни.

Завдання проекту:

- виховувати любов до України, рідної землі;
- формувати в дітей та учнівської молоді шанобливе ставлення до державних символів України – Державного Герба, Державного Прапора, Державного Гімну;
- досліджувати життя відомих особистостей краю та України, невідомих сторінок історії регіону задля відновлення історичної пам'яті про державницькі традиції України та здобутки національно-визвольного руху;
- формувати національну ідентичність;
- проводити екскурсії історичними стежками краю, відвідувати найцікавіші місця України та створювати розгалужену мережу шкільних музеїв, виховних центрів громади, міста, району;
- виховувати мужність та звитягу, організувати табори, вишколи, зустрічі з військовослужбовцями ЗСУ;
- сприяти національно-патріотичному піднесенню; створювати туристичні карти та карти туристичних маршрутів свого міста (села), громади, району; систематично наповнювати інформаційні ресурси закладу освіти національною і патріотичною тематикою;
- відроджувати та утверджувати національну (історичну) пам'ять, залучати учнів до участі науково-дослідницьких роботах, пошукових проєктах;
- популяризувати національну духовно-культурну спадщину шляхом участі дітей та молоді в конкурсах, фестивалях, культурних проєктах;
- розвивати творчі здібності дітей через залучення їх до музичного фольклору, усної народної творчості, народних свят, знайомити зі звичаями і традиціями українського народу.

У Програмі важливе місце відведено **духовним цінностям**, серед яких – чесноти, віра, надія, любов, добродіяння, сила духу, одухотвореність.

Виховні орієнтири **духовних цінностей**:

- формування духовності як моральної сутності людини; усвідомлення переважання духовних, моральних та інтелектуальних інтересів над матеріальними; моральні ідеали, переконання, норми та принципи, шляхи пошуку духовності;
- виховання людяності у вчинках і стосунках, співчуття, милосердя, непримиренність до зла; побудова взаємин із навколишнім світом на основі доброти, сердечності, взаєморозуміння, любові;
- совість як мірило вчинків і розуміння внутрішньої моральної чистоти та честі;
- виховання почуття сорому, відповідальності за свої слова та дії, почуття обов'язку;
- моральний розвиток особистості, піднесення духу, облагородження; формування безкорисливості, орієнтованості особистості на дії заради блага оточуючих; прагнення до добра й справедливості встановлення гуманних відносин зі світом;
- формування віри в добро, любов, у власні потенційні духовні сили та самовдосконалення; розвиток власної активності, спрямованої на інших; розвиток внутрішньої свідомості; усвідомлення моральності власних учинків;
- внутрішня краса людини; формування потреби в красі, розуміння прекрасного; розвиток моральної культури; позитивне й оптимістичне ставлення до життя;
- розуміння духовного начала в людині як сенсу існування будь-якої особистості; усвідомлення власної життєвої місії, призначення, особистісного самовизначення; духовний пошук та прагнення до самовдосконалення; означення майбутнього, цілями та смислами.

На реалізацію духовних цінностей спрямовано **проект «Храм людської душі»**.

Мета проекту: пошук шляху особистості до себе та з'ясування нею смисложиттєвих цінностей, формування духовно багатого зростаючої особистості, здатної до добродіяння та самовдосконалення.

Завдання проекту:

- напрацьовувати комунікативні вміння та навички будувати взаємини з оточуючими на основі доброти, сердечності, взаєморозуміння, любові;
- формувати позитивну мотивацію на розвиток духовного світу особистості;
- створювати галерею духовних подвижників на основі опрацьованої духовної та психолого-педагогічної, історичної та науково-популярної літератури;
- розвивати самосвідомість, критичне мислення, естетичні смаки засобами різножанрового мистецтва;
- пізнавати духовне начало в людині як сенс існування будь-якої особистості та основи смисложиттєвих цінностей;
- формувати цілісне бачення світу та ролі людини в ньому.

Серед **громадянських цінностей** варто виокремити верховенство права, громадянську позицію, суверенітет особистості (недоторканість, приватність), свободу слова та совісті, соціальну відповідальність,

працю, рівноправ'я, повагу до інших.

Виховні орієнтири **громадянських цінностей**:

- виховання поваги до Конституції України та законів держави;
- формування громадянської (державної), національної та культурної ідентичності;
- формування поваги до честі та гідності людини, її прав та свобод, здатність їх захищати, поважати цінності демократичного суспільства;
- формування електоральної культури і культури учнівської дипломатії;
- виховання компетентного та відповідального виборця;
- виховання громадянських якостей особистості, активної громадянської позиції;
- формування засад толерантності й інклюзивності;
- розвиток критичного мислення та медіаграмотності, вміння їх практично застосовувати.

На реалізацію громадянських цінностей спрямовано **проект «Держава починається з тебе»**.

Мета проекту: вивчення процесів створення громадянського суспільства та впровадження демократичних законів людського співжиття, розвиток творчої соціально-активної особистості, громадянина-державотворця і демократа.

Завдання проекту:

- розвивати в учнівської молоді громадянські почуття, активну життєву позицію, здатність до громадських ініціатив та волонтерства;
- формувати повагу до честі та гідності особистості, розуміння нею своїх прав, свобод, обов'язків, участі в учнівському самоврядуванні, житті школи та громади;
- ознайомлювати з демократією в дії, вивчати роботу органів державної влади та органів місцевого самоврядування;
- поглиблювати знання вихованців з історії української державності й громадянства;
- формувати повагу, неухильно дотримуватися конституційних засад та законів держави;
- підвищувати соціальну активність, залучати до організації і проведення різноманітних всеукраїнських, регіональних, місцевих проектів, тренінгів, навчань щодо підвищення громадянської компетентності;
- виховувати любов до рідної землі, культури та історії свого народу, бажання працювати задля держави, а за необхідності – захищати її.
- формувати активного громадянина та відповідального виборця;
- залучати компанії, бізнесові структури, державні та громадські організації до адвокації роботи з учнівською молоддю.

До **особистих цінностей** варто віднести чесність, відповідальність, працелюбність, ініціативність, безпеку, здоров'я.

Виховні орієнтири **особистих цінностей**:

- виховання добра, усвідомлення сили думок, учинків, слів;
- пізнання власного внутрішнього світу;
- побудова взаємовідносин на досягнення взаєморозуміння;

- розвиток уміння висловлювати власні думки;
- прагнення до саморозвитку та самовдосконалення;
- бажання працювати та допомагати людям;
- виховання потреби давати собі раду та позитивно сприймати світ;
- створення атмосфери радості, щастя і позитиву;
- виховання здатності до наповнення і генерування знань.

На реалізацію особистих цінностей спрямовано **проект «У твоїх руках щастя!»**.

Мета проекту: донести розуміння важливості радісного відчуття людського щастя та успішного життя в Україні, віру у власні сили, розвиток можливостей працювати над собою, самовдосконалюватися та забезпечувати своє життя.

Завдання проекту:

- продукувати та популяризувати знання про щастя окремо взятої особистості, щастя сім'ї та колективу, щасливу Україну;
- ознайомлювати із нормами суспільства, сприяти забезпеченню гармонії внутрішнього світу особистості та щасливого життя;
- досліджувати феномен людського щастя та виховувати почуття обов'язку, відповідальності за власні дії та слова;
- розробити критерії та індикатори щастя, виховувати почуття любові, чесності, порядності;
- організовувати та провадити власне щасливе життя, створювати умови для прояву ініціативності, творчості, креативності;
- самооцінювати відчуття щастя та сприяти усвідомленню хороших життєвих учинків;
- упроваджувати практикуми досягнення задоволення в житті, навчати уникати емоційного виснаження;
- проектувати власне майбутнє, виховувати почуття безпеки і впевненості у завтрашньому дні.

До **родинних цінностей** авторами Програми віднесено цінності сім'ї, взаємопідтримки, довіри, чуйності, вірності, спілкування, традицій та звичаїв.

Виховні орієнтири **родинних цінностей**:

- формування значущості для особистості цінності моральних чеснот: чуйності, чесності, правдивості, справедливості, гідності, толерантності, милосердя, взаємодопомоги, товариськості, співпереживання, щедрості, поваги;
- розвиток умінь співпрацювати з іншими, формування поваги до членів родини і довіри між ними;
- виховання гуманного ставлення до членів родини (доброчливість, піклування про молодших і старших членів сім'ї, бажання допомогти слабшим і хворим);
- формування навичок соціальної взаємодії та потреби допомагати іншим;
- забезпечення єдності поколінь, примноження і збереження сімейно-родинних традицій;
- розвиток соціальної підприємливості, моральної активності.

На реалізацію родинних цінностей спрямовано **проект «Намісто роду»**.

Мета проекту: донести розуміння важливості

сімейно-родинних цінностей у житті людини, суспільства, виховання сім'янина, підготовка до сімейного життя.

Завдання проекту:

- вивчати сімейно-родинні звичаї, традиції, побут, культурну спадщину свого роду і народу;
- створювати центри народної творчості та ремесел, передавати досвід умільців, естафету поколінь, родинних династій;
- досліджувати родовід, історичні родинні цінності свого народу;
- розвивати поведінкові моделі позитивних соціальних ролей у сім'ї, родині, суспільстві;
- формувати соціальну взаємодію, потребу допомагати іншим, здійснювати активну добродійну діяльність;
- протистояти проявам несправедливості, жорстокості, насильства;
- брати участь у навчальній та просвітницькій діяльності щодо моделювання рольової поведінки, поваги до старших, демократичних стосунків, доброзичливої атмосфери у сім'ї.

Серед **екологічних цінностей** варто виокремити такі, як любов до природи, красу природи, екологічну свідомість, здоровий спосіб життя, природоохоронну позицію, безпеку життєдіяльності, сталий розвиток.

Виховні орієнтири екологічних цінностей:

- розуміння краси природи, її сприйняття, збереження та примноження;
- бережливе ставлення до біорізноманіття нашої планети, рідного краю;
- збалансоване використання природних ресурсів та їхнє відновлення, турбота про чисте довкілля, утвердження екологічно безпечних моделей поведінки, раціонального споживання товарів і послуг, формування цілісної картини світу;
- формування навичок здорового способу життя;
- включення в активну природоохоронну та здоров'язбережувальну діяльність;
- формування життєвих навичок безпечної для життя, здоров'я і довкілля поведінки у повсякденному житті та під час виникнення надзвичайних ситуацій.

На реалізацію екологічних цінностей спрямовано **проект «Жива планета»**.

Мета проекту: розуміння цілей сталого розвитку для життя, виховання небайдужості до екологічних, економічних та соціальних проблем; формування свідомого ставлення до природи, власного здоров'я та здоров'я оточуючих як найвищої соціальної цінності, засад здорового способу життя.

Завдання проекту:

- дослідження та вивчення актуальних проблем навколишнього середовища Рівненщини; впровадження соціально значущих природоохоронних ініціатив, спрямованих на збереження довкілля, турботу про тварин, птахів тощо;
- упровадження науково орієнтованої освіти, мотивація до науки та наукової творчості, сприяння дослідницькій діяльності дітей та учнівської молоді в різних галузях освіти та довкілля;
- реалізація інформаційно-просвітницьких програм, проєктів, івентів щодо збереження здоров'я,

формування навичок здорового способу життя;

- розбудова партнерства закладу освіти з різними державними та недержавними інституціями задля комплексного розв'язання актуальних екологічних проблем регіону, району, громади, активного залучення дітей та їхніх батьків до активної природоохоронної діяльності;

- орієнтація молоді на вибір майбутньої професії у галузі підприємництва, фермерства, бізнесу з метою розв'язання соціальних, екологічних, економічних проблем.

Із метою виконання проєктів у закладах освіти формуються команди (цільові групи), які проєктують спрямованість досягнення результатів реалізації кожного з них. Учасниками проєкту можуть бути діти різних вікових категорій, їхні батьки, педагоги закладу освіти, представники громадських організацій та об'єднань, усі зацікавлені громадяни. Проєктні групи можуть бути міжкласними, різновіковими та формуватися в конкретних умовах на рівні закладу освіти або ж у початковій, базовій чи профільній школі. Завдання до проєктів є орієнтовними, в конкретних умовах реалізації проєкту вони деталізуються, уточнюються терміни їхнього проведення та тривалість реалізації. Період реалізації проєктів також може бути різним. Крім того, Програмою передбачено комплексну, на національній основі, організацію проєктів, їхню деталізацію через плани роботи закладу освіти та класних керівників, що суттєво доповнює виховні пріоритети в освітньому процесі та деталізує підходи до їхнього наскрізного впровадження в Новій українській школі.

Висновки. Зважаючи на викладене вище, зауважимо, що Програма національного виховання у закладах освіти Рівненщини на 2020–2025 роки є втіленням системи найбільш значущих цінностей у вихованні особистості в умовах забезпечення потреб Нової української школи, які становлять зміст виховання за основними виховними орієнтирами. Запровадження Програми у закладах освіти регіону забезпечує формування ціннісно-сислової сфери розвитку особистості та її власної системи цінностей, які вона має засвоїти, зберегти і розвинути відповідно до поставлених мети і завдань проєктів за групами цінностей. Важливим інструментом утілення цінностей в освітній процес закладів освіти стали виховні орієнтири, що виражають ідейний зміст особистих домагань і переконань дітей та учнівської молоді й задовольняються змістом ціннісно-світоглядних виховних орієнтирів.

Перспективи подальших досліджень. Наші майбутні розвідки з означеної проблематики передбачають здійснення порівняльного аналізу важливості прийнятих для виховного процесу в закладах освіти Рівненщини цінностей відповідно до Програми, що суттєво вплине на вибір виховних орієнтирів та зміст виховання в регіоні зокрема та в Україні загалом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Бех, І. Д. (2021). Особистість у сьвіті духовності: монографія. Київ; Чернівці: Букрек. 244 с.

Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. (2016) / Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/storage/>

app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf (дата звернення: 15.01.2023).

Програма «Нова українська школа у поступі до цінностей». (2018). Київ. 40 с. URL: <https://ipv.org.ua/prohrama-nova-ukrainska-shkola/> (дата звернення: 15.01.2023).

Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України до 2025 року, прийнята наказом МОН від 06.06.2022 № 527. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0641729-15#Text> (дата звернення: 15.01.2023).

Про основні орієнтири виховання учнів 1–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України: наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 30.10.2011 № 1243. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1243736-11#Text> (дата звернення: 05.01.2023).

Пляка, С. М., Федорова, Ю. В. (2022). Цінності як орієнтир у Новій українській школі. *Розвиток професійної компетентності педагогічних працівників в умовах неперервної освіти: науково-методичний вісник*. № 58 (липень). С. 89–101. URL: https://znayshov.com/News/Details/naukovo-metodychnyi_visnyk_58 (дата звернення: 09.01.2023).

Стецишин Р. (2019). Ціннісні орієнтири сучасної української школи. Київ. 63 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/Serpneva%20conferentcia/2019/Presentasia-Roman-Stesichin.pdf> (дата звернення: 09.01.2023).

Програма національного виховання у закладах освіти Рівненщини на 2020-2025 роки. (2020). / кол. авт.: Т. Гавлітіна, Н. Мінакова, Н. Давидюк та ін. Рівне: РОІППО. 54 с.

Ціннісні орієнтири в сучасному світі: теоретичний аналіз та практичний досвід: збірник тез II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 18–19 червня 2020 р.) / за ред. Н. Л. Морської, Г. А. Попереочної, Л. М. Литвин. Тернопіль : Вектор, 2020. 130 с.

REFERENCES

Bekh, I. D. (2021). *Osobystist u siaivi dukhovnosti: monografii* [Personality in the light of spirituality]. Kyiv; Chernivtsi: Bukrek. 244 s. [in Ukrainian].

Nova ukrainska shkola. Kontseptualni zasady reformuvannya serednoi shkoly [New Ukrainian school. Conceptual principles of secondary school reform]. (2016) / Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/>

nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf (data zvernennia: 15.01.2023). [in Ukrainian].

Prohrama «Nova ukrainska shkola u postupi do tsinnosti» [The program «New Ukrainian school in progress towards values»]. (2018). Kyiv. 40 s. URL: <https://ipv.org.ua/prohrama-nova-ukrainska-shkola/> (data zvernennia: 15.01.2023). [in Ukrainian].

Kontsepsiia natsionalno-patriotichnoho vykhovannia v systemi osvity Ukrainy do 2025 roku [Concept of national and patriotic education system of Ukraine to 2025 year], pryiniata nakazom MON vid 06.06.2022 № 527. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0641729-15#Text> (data zvernennia: 15.01.2023). [in Ukrainian].

Pro osnovni oriientyry vykhovannia uchniv 1–11 klasiv zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv Ukrainy [On main vectors of pupils education at 1–10 grades in education institutions of Ukraine]: nakaz Ministerstva osvity i nauky, molodi ta sportu Ukrainy vid 30.10.2011 № 1243. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1243736-11#Text> (data zvernennia: 05.01.2023). [in Ukrainian].

Pliaka, S. M., Fedorova, Yu. V. (2022). Tsinnosti yak oriientyr u Novii ukrainskii shkoli [Values as a guide in the New Ukrainian school]. *Rozvytok profesiinoi kompetentnosti pedahohichnykh pratsivnykiv v umovakh nepererвної osvity: naukovo-metodychnyi visnyk*. № 58 (lypen). S. 89–101. URL: https://znayshov.com/News/Details/naukovo-metodychnyi_visnyk_58 (data zvernennia: 09.01.2023). [in Ukrainian].

Stetsyshyn, R. (2019). Tsinnisni oriientyry suchasnoi ukrainskoi shkoly [Value orientations of the modern Ukrainian school]. Kyiv. 63 s. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/Serpneva%20conferentcia/2019/Presentasia-Roman-Stesichin.pdf> (data zvernennia: 09.01.2023). [in Ukrainian].

Prohrama natsionalnoho vykhovannia u zakladakh osvity Rivnenshchyny na 2020-2025 roky [Program of national education in educational institutions of the Rivne Region for 2020–2025]. (2020). / kol. avt.: T. Havlitina, N. Minakova, N. Davydiuk ta in. Rivne: ROIPPO. 54 s. [in Ukrainian].

Tsinnisni oriientyry v suchasnomu sviti: teoretychnyi analiz ta praktychnyi dosvid [Value orientations in the modern world: theoretical analysis and practical experience: collection of theses of the 2nd International Scientific and Practical Conference]: zbirnyk tez II Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (m. Ternopil, 18–19 chervnia 2020 r.) / za red. N. L. Morskoi, H. A. Poperechnoi, L. M. Lytvyn. Ternopil : Vektor, 2020. 130 s. [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції: 22.02.2023.